

กระแสความคิดสังคมนิยม: บทปริทัศน์เบื้องต้น*

Realist currents of thought: A preliminary review

ภูวิน บุนยเวชชีวิน (Poowin Bunyavejchewin)**

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทปริทัศน์กระแสความคิดสังคมนิยมหลัก 3 กระแส ได้แก่ สังคมนิยมคลาสสิก สังคมนิยมใหม่ สังคมนิยมคลาสสิกใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ แสดงสาระสำคัญของกระแสความคิดสังคมนิยมทั้งสาม ทั้งนี้ ให้ความสำคัญกับกระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่เป็นพิเศษ เพราะยังไม่เป็นที่รู้จักมากนักในประเทศไทย จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งคือ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการอ่านตัวบทดั้งเดิมที่เป็นภาษาอังกฤษต่อไป

คำสำคัญ: กระแสความคิดสังคมนิยม, สังคมนิยมคลาสสิก, สังคมนิยมใหม่, สังคมนิยมคลาสสิกใหม่

* บทความนี้ปรับปรุงจากส่วนหนึ่งของบททบทวนวรรณกรรมของโครงการวิจัย “การปรับดุลทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา ต่อเอเชีย: มุมมองใหม่ผ่านแนวคิดทางประวัติศาสตร์และสังคมนิยมคลาสสิกใหม่” ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากทุนวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ภายใต้ “ทุนวิจัยทั่วไป” ตามสัญญาเลขที่ ทบ 1/4/2557

** นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ E-mail: pw6@tu.ac.th

Abstract

This article is a preliminary review of the three main realist currents of thought: classical realism, neorealism, and neoclassical realism. The aims are twofold: To give the main points of the three realist currents of thought, with an emphasis on neoclassical realism, which is not widely known in Thailand, and to provide a starting point for reading original texts in English.

Keywords: realist currents of thought, classical realism, neorealism, neoclassical realism

บทนำ

ในงานวิชาการด้านการเมืองระหว่างประเทศในภาษาไทย รวมถึงวิทยานิพนธ์ทั้งในระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต สัจนิยมเป็นแบบแผนทางทฤษฎี (theoretical tradition) ซึ่งมักถูกนำมาใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์อยู่บ่อยครั้ง ทว่าการนำกระแสความคิด (current of thought) และทฤษฎี (theory) ของแบบแผนสัจนิยมมาใช้นั้น กลับมีลักษณะตื้นเขิน และอธิบายราวกับแบบแผนดังกล่าวมีลักษณะเป็นเนื้อเดียวกัน (monolithic) และปราศจากพลวัต (static) เป็นที่น่าประหลาดใจว่าหลายกระแสความคิดและทฤษฎีสำคัญจำนวนหนึ่งที่มากพอสมควรกลับไม่ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในวรรณกรรมภาษาไทย และยังไม่ได้รับการกล่าวถึงในการเรียนการสอนวิชาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แม้กระแสความคิดและทฤษฎีเหล่านั้นจะได้รับการยอมรับนับถือโดยสากลว่าเป็นหนึ่งในกระแสความคิดและทฤษฎีหลักของวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

หนึ่งในกระแสความคิดของแบบแผนสัจนิยมที่สูญหายไปจากงานวิชาการภาษาไทย คือ สัจนิยมคลาสสิกใหม่ (neoclassical realism) หรือกระแสความคิดสัจนิยมคลาสสิกใหม่ (neoclassical realist current) บ้างก็เรียกว่ากระแสความคิดหลังสัจนิยมใหม่ (post-neorealist current) คำว่ากระแสความคิดในที่นี้เปรียบเสมือนกลุ่มของกิ่งขนาดเล็กของต้นไม้ หรือ แบบแผนทางทฤษฎี กล่าวคือ เป็นมุมมองที่มีรูปแบบและมิติเฉพาะต่อพลวัตและความเปลี่ยนแปลงภายในแบบแผนทางปัญญาในห้วงเวลาต่าง ๆ สำหรับแบบแผนสัจนิยมสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กระแสความคิด ได้แก่ สัจนิยมคลาสสิก (classical realism) สัจนิยมใหม่ (neorealism) และสัจนิยมคลาสสิกใหม่ (Jørgensen, 2010: 13-14)

บทความนี้มุ่งพิจารณาสาระสำคัญของกระแสความคิดสัจนิยมคลาสสิก กระแสความคิดสัจนิยมใหม่ และกระแสความคิดสัจนิยมคลาสสิกใหม่ โดยผู้เขียนมีดำริที่จะปริทัศน์ความต่อเนื่องและสาระสำคัญของกระแสความคิดทั้งสาม โดยเฉพาะกระแสความคิดสัจนิยมคลาสสิกใหม่ ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักมากนักในวงวิชาการไทยดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ด้วยหวังว่าจะสามารถเป็นจุดเริ่มต้นให้ผู้อ่านได้เห็นภาพความเหมือนต่างของกระแสความคิดสัจนิยมที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม การจะทำความเข้าใจกระแสความคิดสัจนิยมนั้น จำต้องมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเกี่ยวกับแบบแผนสัจนิยมที่เป็นรากฐานเสียก่อน

แบบแผนสำนึกนิยม

คำว่าแบบแผนทางทฤษฎี ได้มีนักวิชาการให้คำนิยามไว้หลากหลาย อาทิ Dunne (1998: 55) อธิบายว่า แบบแผนทางทฤษฎีนั้นต้องมียุทธวิธีประกอบรวม 4 ประการ ได้แก่ การจำแนกประเภท (classification) ความต่อเนื่อง (continuity) ภาวะนามธรรม (abstraction) และการไม่นับรวม (exclusion) โดยการจำแนกประเภท คือ การจัดลำดับกระแสดความคิดอย่างเฉพาะเจาะจง ในขณะที่ความต่อเนื่อง หมายถึง การแสดงให้เห็นรูปแบบทางความคิดที่ต่อเนื่องกันผ่านช่วงเวลา สำหรับภาวะนามธรรมและการไม่นับรวมเป็นการฉายภาพกว้างของกระแสดคิดและทฤษฎี โดยยังไม่พิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ ภายใน ดังนั้น แบบแผนจึงมักเป็นเครื่องมือในการลดทอนความสลับซับซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำความเข้าใจ (Jørgensen, 2010: 11) ดังนั้น จึงอาจกล่าวอย่างกว้างๆ ได้ว่าแบบแผน คือ แก่นสำคัญร่วม (common theme) ของกระแสดความคิด หรือ กลุ่มทฤษฎีที่มีชุดของสมมติฐานและข้อถกเถียงต่าง ๆ ร่วมกัน

สำหรับแบบแผนสำนึกนิยม Stephen Walt อธิบายว่าประกอบด้วยข้อถกเถียงที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งมีสมมติฐาน (assumption) และข้อความเชื่อพื้นฐาน (premise) ที่เฉพาะเจาะจงร่วม รายละเอียดมีดังนี้

1. สำนึกนิยมมุ่งอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองตามที่เป็นจริง ซึ่งต่างจากทฤษฎีปทัสถาน (normative theory) ที่นำเสนอว่าการเมืองควรเป็นอย่างไร

2. สำนึกนิยมให้ความสำคัญกับความต่อเนื่อง (continuity) ของประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ และมีความเคลือบแคลงสงสัยต่อความพยายามอันใดที่จะข้ามพ้นธรรมชาติทางการเมืองที่เต็มไปด้วยการช่วงชิงแข่งขัน

3. สำนึกนิยมเชื่อว่าระบบระหว่างประเทศมีลักษณะอนาธิปไตย

4. สำนึกนิยมให้ความสำคัญหลักกับหน่วยที่เรียกว่า รัฐ เพราะเป็นกลุ่มทางสังคมซึ่งปรากฏเด่นชัดที่สุดในประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่

5. สำนึกนิยมมีสมมติฐานว่ารัฐแสวงหาความอยู่รอดและดำเนินการเพื่อเป้าหมายดังกล่าวอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Walt, 2002: 199-200)

จากสมมติฐานและข้อความเชื่อพื้นฐานข้างต้น Walt ได้เสนอข้อสรุปร่วมของสำนึกนิยม (realist *problematique*) ไว้ดังต่อไปนี้

1. การดำรงอยู่ของกลุ่มรัฐในสภาวะอนาธิปไตยนำไปสู่ปัญหาทางความมั่นคงของรัฐ ซึ่งทำให้รัฐเหล่านั้นหันมาแข่งขันช่วงชิงกัน เพื่อแสวงหาอำนาจหรือความมั่นคง

2. ความไม่มั่นคงของรัฐ หรือ กลุ่มรัฐ เป็นปัญหาหลักของการเมืองระหว่างประเทศ และทำให้ภาพของการเมืองระหว่างประเทศถูกฉายออกมาในรูปของระบบการช่วยเหลือตนเอง (self-help system) ที่รัฐต่างต้องแสวงหาความมั่นคงให้กับตนเอง เพราะไม่มีหน่วยทางการเมืองหรือรัฐอื่นสามารถสร้างความมั่นคงให้

3. อำนาจเป็นศูนย์กลางของชีวิตทางการเมือง การทำให้ได้มาและการบริหารจัดการอำนาจเป็นประเด็นหลักที่ตัวแสดงทางการเมืองต่างต้องเผชิญ

4. สำนึกนิยมมองเงื่อนไขของมนุษย์ว่าเป็นโศกนาฏกรรม (tragedy) มากกว่าที่จะเป็นความก้าวหน้า (progress) (Walt, 2002: 200)

ในการทำงานเดียวกัน Steven Lobell Norin Ripsman และ Jeffrey Taliaferro ได้เสนอหลักการและสมมติฐานหลักของแบบแผนสังคมนิยมไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. มนุษย์ไม่สามารถอยู่รอดได้ในฐานะปัจเจก แต่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มที่เรียกร้องความจงรักภักดีจากพวกเขาเหล่านั้น ในขณะที่เดียวกันกลุ่มดังกล่าวจะมอบให้ซึ่งความมั่นคงปลอดภัยจากศัตรูภายนอกหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ลักษณะของเผ่าพันธุ์นิยม (tribalism) ซึ่งหมายถึง การคุ้มครองชีวิตทางสังคมและการเมือง ดังนั้น สังคมนิยมจึงมีลักษณะมีกลุ่มเป็นศูนย์กลาง (group-centric)

2. การเมือง คือ การต่อสู้ช่วงชิงอย่างถาวรในหมู่กลุ่มซึ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตน ภายใต้เงื่อนไขด้วยความขาดแคลน (scarcity) และความไม่แน่นอน (uncertainty) ความขาดแคลนนี้อาจหมายถึงขีดความสามารถทางวัตถุ (material capabilities) หรือ ทรัพยากรทางสังคม เช่น เกียรติภูมิ (prestige) หรือสถานะ (status) ก็ได้ ในขณะที่เดียวกัน กลุ่มก็เผชิญกับความไม่แน่นอนเกี่ยวกับเจตนาของกลุ่มอื่น ๆ ทั้งเจตนาในปัจจุบันและอนาคต

3. อำนาจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุก ๆ กลุ่มเพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งจุดมุ่งหมายของตนไม่ว่าจุดมุ่งหมายนั้นจะเป็นเพียงการป้องกันตนเอง หรือ การครองโลก (Lobell et al., 2009: 14-15)

ที่กล่าวไปข้างต้น คือ ตัวอย่างข้อเสนอของนักวิชาการเกี่ยวกับพื้นฐานทางทฤษฎีที่กระแสดความคิดและทฤษฎีสังคมนิยมตระกูลต่าง ๆ รวมถึง กระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่มีร่วมกัน แม้ว่าจะต่างกันอยู่บ้างในรายละเอียด และการนำทฤษฎีไปใช้ อาทิ จุดมุ่งหมาย และระดับการวิเคราะห์ เป็นต้น

การทำความเข้าใจกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ ไม่เพียงต้องรู้ถึงพื้นฐานทางความคิดและทฤษฎีที่กล่าวไป หากยังต้องเข้าใจกระแสดความคิดของแบบแผนสังคมนิยม 2 กระแสหลักที่มาก่อนหน้า คือ กระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิก และกระแสดความคิดสังคมนิยมใหม่ เพราะ กระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่เปรียบเสมือนร่างรวม (fusion) ของกระแสดความคิดข้างต้น

กระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิก

กระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิก บ้างก็เรียกว่าสังคมนิยมการเมือง (political realism) ได้รับการยอมรับนับถือว่ามีที่มาจากงานของนักวิชาการในท่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และท่วงหลังสงคราม (post-war period) โดยเฉพาะ Hans Morgenthau (Jørgensen, 2010: 80-84) ที่มุ่งแสวงหาสาเหตุของสงคราม โดยกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกดั้งเดิม ได้ให้ความสำคัญกับแหล่งที่มาและการนำอำนาจของชาติ (national power) ไปใช้ รวมถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้กำหนดนโยบายของรัฐต้องเผชิญ งานวิชาการของกระแสดคิดสังคมนิยมคลาสสิกจึงมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายของอำนาจ (power distributions) ในหมู่รัฐ ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะของรัฐ และการเมืองภายใน (Lobell et al., 2009: 16) ในที่นี้จะใช้ตัวอย่างความคิดจากงานของ Morgenthau ซึ่งเป็นนักวิชาการคนสำคัญที่สุดของกระแสดคิด เพื่อยกตัวอย่างข้อถกเถียงให้เห็นจริง

Morgenthau เริ่มต้นด้วยข้อความเชื่อพื้นฐานทางมนุษยวิทยา (anthropological premise) ที่ว่าสงครามและความขัดแย้งเกิดจากธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมาจากรากฐานทางชีววิทยา เขาได้อ้างงานเขียนของ Thomas Hobbes นักปรัชญาการเมืองอังกฤษ เรื่อง *Leviathan* ที่เน้นว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นต่างเห็นแก่ตัว

มุ่งกระทำเพื่อผลประโยชน์แห่งตน โดยปราศจากซึ่งความคำนึงถึงผู้อื่น ธรรมชาตินี้ได้สร้างสิ่งที่ Hobbes เรียกว่า สภาวะสงคราม (state of war) ซึ่งมีความเลวร้ายกว่ากฎแห่งป่าของสัตว์ ด้วยข้อความเชื่อพื้นฐานนี้ทำให้ Morgenthau พิจารณาการเมืองระหว่างประเทศว่ามีลักษณะอนาธิปไตย คือ ไม่มีอำนาจแกนกลางที่มีความชอบธรรมในการแทรกแซง เปรียบเสมือนสภาวะธรรมชาติ (state of nature) ของ Hobbes ที่มนุษย์ต่างต่อสู้กันเพื่อเอาตัวรอด เพราะต่างตกอยู่ภายใต้ภัยคุกคามตลอดเวลา ดังนั้น สำหรับ Morgenthau สงครามภายในการเมืองระหว่างประเทศจึงถูกขับเคลื่อนจากธรรมชาติทางชีววิทยาของมนุษย์

Morgenthau ได้บัญญัติหลักของสังนิมการเมืองไว้ 6 ประการ ซึ่งมีสาระโดยสรุปดังนี้

1. การเมืองมีลักษณะเช่นเดียวกับสังคมโดยทั่วไป คือ ถูกควบคุมโดยกฎวัตถุวิสัย (objective laws) ซึ่งมีรากฐานมาจากธรรมชาติของมนุษย์
2. ตัวนำหลัก (main signpost) ของสังนิมการเมืองที่ช่วยในการค้นหาทำความเข้าใจภูมิทัศน์ของการเมืองระหว่างประเทศ คือ แนวคิดว่าด้วยผลประโยชน์ที่นิยามด้วยอำนาจ (interest defined in terms of power)
3. ลักษณะของอำนาจและผลประโยชน์แปรเปลี่ยนตามพื้นที่ (space) และเวลา (time)
4. สังนิมการเมืองเชื่อว่าไม่มีศีลธรรมสากลอันใดสามารถประยุกต์เข้ากับการกระทำของรัฐได้
5. สังนิมปฏิเสธที่จะระบุเจตจำนงทางศีลธรรมของรัฐที่เฉพาะเจาะจงกับกฎทางศีลธรรมอันเป็นสากล
6. ความต่างระหว่างสังนิมการเมืองกับสกุลความคิดอื่น ๆ คือ สังนิมการเมืองเสนอความเป็นจริง และในทางปัญญาแล้วอาณาบริเวณทางการเมืองมีลักษณะเป็นอิสระ (autonomous) จากอาณาบริเวณอื่น ๆ (Morgenthau, 2006: 4-16)

อำนาจสำหรับ Morgenthau หมายถึง การครอบงำ (domination) ความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ที่ Morgenthau ไม่ได้นิยามอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมว่าแท้จริงแล้วอำนาจในที่นี้คืออะไร (Jacobs, 2014: 27)

ดังนั้น ส่วนสำคัญที่สุดของผลประโยชน์ของนโยบายต่างประเทศ (foreign policy interest) จึงขึ้นอยู่กับกระดมและการรักษาอำนาจ เพราะแม้ผลประโยชน์อาจเปลี่ยนแปลงและมีหลากหลายรูปแบบ แต่ผลประโยชน์เหล่านั้นต่างต้องสนองตอบต่ออำนาจเสมอ (Morgenthau, 1946: 101) Gottfried-Karl Kindermann วิเคราะห์งานของ Morgenthau ว่าได้แบ่งผลประโยชน์ของนโยบายต่างประเทศออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ ผลประโยชน์อัตวิสัย (subjective interest) กับ ผลประโยชน์วัตถุวิสัย (objective interest) กล่าวคือ ผลประโยชน์อัตวิสัย หมายถึง การกำหนดนโยบายบนพื้นฐานของการรับรู้ภาพ (perception) ที่เฉพาะเจาะจงภายใต้แนวความคิดเฉพาะเกี่ยวกับความหมายและจุดมุ่งหมายของนโยบายต่างประเทศ ในขณะที่ ผลประโยชน์วัตถุวิสัย หมายถึง การที่รัฐกระทำเพื่อสนองต่อความต้องการที่ดำรงอยู่สูงสุด (Jacobs, 2014: 28)

Morgenthau ให้ความสำคัญยิ่งกับการศึกษาผลประโยชน์ของนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะการกำหนดมาตรฐานทางการเมืองและการประชันผลประโยชน์ภายในประเทศ (domestic interest) ให้มีความสอดคล้องต้องกัน Morgenthau ยังได้เน้นย้ำว่าผู้กำหนดนโยบายจำต้องเปรียบเทียบผลประโยชน์ของรัฐตนกับ

รัฐอื่น ๆ เพื่อให้เห็นภาพกว้างของเครือข่ายผลประโยชน์ต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ที่เหมาะสมของตน (Morgenthau, 1951)

จากที่กล่าวไปข้างต้น งานของ Morgenthau จึงเน้นเรื่องรัฐ อำนาจ และการกำหนดนโยบาย ซึ่งเป็นปัจจัยภายในของรัฐ และไม่ให้ความสำคัญกับผลจากระบบระหว่างประเทศมากนัก ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะร่วมของกระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิก ในแง่นี้ ทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศของกระแสความคิดดังกล่าวจึงปรากฏในรูปทฤษฎีนโยบายต่างประเทศ (theory of foreign policy)

กระแสความคิดสังคมนิยมใหม่

กระแสความคิดสังคมนิยมใหม่เป็นฐานทางความคิดของกระแสความคิดสังคมนิยมร่วมสมัย ที่ปรากฏขึ้นหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา อาทิ สังคมนิยมเชิงป้องกัน (defensive realism) และสังคมนิยมเชิงรุก (offensive realism) รวมถึงสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ ต่างรับเอาสมมติฐานสำคัญ รวมถึงข้อถกเถียงบางประการของกระแสความคิดสังคมนิยมใหม่ไปประยุกต์ใช้ กระแสความคิดนี้มีหลักหมุดอยู่ที่งานเขียนเรื่อง *Theory of International Politics* (1979) ของ Kenneth Waltz โดยในที่นี้จะสรุปสาระสำคัญจากงานของ Waltz มาพอเป็นตัวอย่างสำหรับทำความเข้าใจสาระหลักที่บทความต้องการนำเสนอต่อไป

รากฐานของกระแสความคิดสังคมนิยมใหม่มีที่มาจากงานเขียนเรื่อง *Man, the State and War* (1959) ของ Waltz ซึ่งเขาได้โต้แย้งคำอธิบายของกระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกว่า แม้ธรรมชาติมนุษย์อาจมีส่วนนำมาซึ่งสงคราม แต่ธรรมชาติมนุษย์เพียงอย่างเดียวย่อมไม่สามารถอธิบายสงครามและสันติภาพได้ เขาเสนอแนวความคิดเรื่องระดับการวิเคราะห์ (level of analysis) หรือ ภาพ (image) ของโลกว่ามี 3 ระดับ คือ ปัจเจก (individual) ระบบการเมือง (political system) หรือ รัฐ และระบบระหว่างประเทศ (international system) หรือ โครงสร้างระหว่างประเทศ (international structure) (Waltz, 1959: 29) โดย Waltz เชื่อว่าการจะอธิบายการเมืองระหว่างประเทศได้อย่างเป็นสากลนั้น จำต้องอธิบายจากระบบระหว่างประเทศ ไม่ใช่การอธิบายนโยบายต่างประเทศของแต่ละรัฐ หรือ การพิจารณาปัจจัยภายใน อาทิ ระบบการเมือง ที่มีผลต่อกระบวนการกำหนดนโยบาย Waltz เรียกกระแสนี้และทฤษฎีที่มีลักษณะเช่นนี้ว่า คตินิยมลดทอน (reductionism) เพราะ ไม่สามารถหาลักษณะทั่วไป หรือ กฎทั่วไปของการเมืองระหว่างประเทศได้ ทั้งนี้ เนื่องจากบริบทของกระแสทางปัญญาในทศวรรษที่ 1960 และ 1970 กำลังอยู่ในห้วงการปฏิวัติพฤติกรรมนิยม ซึ่งต้องการพัฒนาให้วิชาสังคมศาสตร์ รวมถึงวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มีความเป็นวิทยาศาสตร์ ในทำนองเดียวกับวิชาเศรษฐศาสตร์ ดังนั้น Waltz จึงต้องการสร้างทฤษฎีทั่วไป (general theory) ที่สามารถอธิบายลักษณะทั่วไปของปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ โดยไม่คำนึงถึงลักษณะโครงสร้างภายในที่แตกต่างกัน

สำหรับ Waltz เขามองว่าระบบระหว่างประเทศมีลักษณะเช่นเดียวกับตลาด (market) ที่กำหนดพฤติกรรมของบริษัท โดยทำให้บริษัทเหล่านั้นต้องผลิตสินค้าในราคาปกติ ผลกระทบเชิงระบบ (systemic effect) ซึ่งเกิดจากระบบระหว่างประเทศนี้เป็นแรงขับ (force) หรือแรงกดดัน (pressure) ที่กำหนดพฤติกรรมของรัฐ ซึ่ง Waltz ถือว่าเป็นตัวแสดงเดี่ยว (unitary actor) หรือ กล่องดำ (black box) จากภายนอก อนึ่ง กระแสความคิดสังคมนิยมใหม่มีสมมติฐานสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ความมั่นคงซึ่งหมายถึงความอยู่รอด (survival) มีความสำคัญสูงสุดสำหรับทุกรัฐ
2. การตัดสินใจของรัฐวางอยู่บนหลักเหตุผล อย่างไรก็ตามความไม่แน่นอนอันเกิดจากจุดมุ่งหมายจากรัฐอื่นเป็นภัยคุกคามที่ย่อมต้องนำมาคิดคำนวณ
3. เกณฑ์ที่แสดงความแตกต่างระหว่างรัฐ คือ ชีตความสามารถ (capabilities) ของรัฐ หรืออำนาจของรัฐ (Waltz, 1979)

สำหรับกระแสความคิดสังคมนิยมใหม่ รัฐเป็นเพียงหน่วย (unit) ภายใต้โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศเดียวกัน โดยโครงสร้างดังกล่าวมีอิทธิพลเชิงสาเหตุที่เป็นอิสระต่อรัฐ หรือ หน่วยภายใต้ระบบ และทำให้เกิดรูปแบบการปฏิสัมพันธ์เฉพาะขึ้น สำหรับโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่

1. หลักการจัดวางลำดับ (ordering principle) ซึ่งแบ่งประเภทโครงสร้างออกเป็น 2 ลักษณะ คือ โครงสร้างแบบลำดับชั้น (hierarchical structure) กับ โครงสร้างแบบอนาธิปไตย (anarchical structure) สำหรับโครงสร้างระหว่างประเทศมีลักษณะเป็นแบบที่สอง คือ อนาธิปไตย (anarchy) กล่าวคือ ในระบบระหว่างประเทศ ไม่มีหน่วยทางการเมืองใดมีอำนาจและความชอบธรรมเหนือรัฐ และรัฐบาลโลกมิได้ดำรงอยู่ในทางปฏิบัติ

2. ลักษณะของหน่วย (character of the units) ที่ไม่มีความแตกต่างเชิงหน้าที่ (functional differentiation) ทั้งนี้ เพราะโครงสร้างแบบอนาธิปไตยทำให้ทุกรัฐจำต้องแสวงหาความอยู่รอดของตน โดยไม่พึ่งพิงความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญสูงสุด

3. การกระจายของชีตความสามารถ (distribution of capabilities) หรือ ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐ หรือ หน่วย เป็นสิ่งที่กำหนดลักษณะขั้วอำนาจ (polarity) ของระบบ โดยการกระจายของชีตความสามารถอาจเกิดได้ 3 รูปแบบ คือ หนึ่งขั้วอำนาจ (unipolarity) สองขั้วอำนาจ (bipolarity) และหลายขั้วอำนาจ (multipolarity) (Schörning, 2014: 41-42)

ในเชิงการอธิบาย โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศที่เป็นอนาธิปไตยมีลักษณะนัยัตินิยมเชิงโครงสร้าง (structural determinism) คือ สร้างแรงกดดันเชิงโครงสร้าง (structural pressure) ให้รัฐมีพฤติกรรมถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน ดังนั้น โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศนี้จึงเปรียบเสมือนตัวแปรอิสระ (independent variable) สำหรับกระแสความคิดสังคมนิยมใหม่ (Schörning, 2014: 42-43) ซึ่งกำหนดตัวแปรตาม (dependent variable) หรือ พฤติกรรมการถ่วงดุลของรัฐ โดยคำอธิบายดังกล่าวเป็นคำอธิบายที่ใช้กับพฤติกรรมของทุกรัฐภายใต้ระบบระหว่างประเทศเดียวกัน ดังนั้นทฤษฎีของ Waltz จึงเป็นทฤษฎีทั่วไป ซึ่งเสนอคำอธิบายการเมืองระหว่างประเทศที่เป็นสากล

กระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่

กระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่เริ่มต้นด้วยสมมติฐานของกระแสความคิดสังคมนิยมใหม่ที่ว่า โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการกระจายของอำนาจ (หรือชีตความสามารถ) เชิงสัมพัทธ์ (relative power distribution) เป็นตัวแปรสำคัญที่สุดในการอธิบายผลลัพธ์ของนโยบายต่างประเทศ (foreign policy outcome) อย่างไรก็ตาม สำหรับกระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่แล้ว รัฐภายใต้โครงสร้าง

อนาธิปไตยไม่ได้เป็นตัวแสดงที่มุ่งแสวงหาความมั่นคงสูงสุด (security maximizer) หากแต่รัฐมุ่งควบคุมและออกแบบสภาพแวดล้อมภายนอกให้มีลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองต่อความไม่แน่นอน และภัยคุกคามที่อาจปรากฏขึ้น ซึ่งเป็นภัยอันตรายสำคัญของสภาวะอนาธิปไตย (Rose, 1998) เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐปราศจากการกำกับดูแลจากองค์กรทางการเมืองที่มีอำนาจเหนือ ทำให้สงครามอาจปะทุขึ้นได้ตลอดเวลา ในขณะเดียวกัน ก็ไม่มีแนวปฏิบัติในการหลีกเลี่ยงสภาวะอนาธิปไตยที่อาจนำไปสู่สงครามดังกล่าว (Lobell et al., 2009: 28-29)

สำหรับกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ รัฐจะมุ่งแสวงหาอิทธิพลภายนอกเท่าที่รัฐจะสามารถหาได้ การคาดการณ์หลักของกระแสดความคิดจึงว่า ในระยะยาวแล้วปริมาณทรัพยากรอำนาจเชิงวัตถุ (material power resources) ที่ครอบครองจะเป็นเครื่องกำหนดระดับความกว้าง (magnitude) และความทะเยอทะยาน (ambition) ของนโยบายต่างประเทศของรัฐ ดังนั้น สมมติฐานของกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ คือ

1. เมื่ออำนาจเชิงสัมพัทธ์ (relative power) เพิ่มขึ้น รัฐจะแสวงหาอิทธิพลในต่างประเทศมากขึ้น
2. เมื่ออำนาจเชิงสัมพัทธ์ลดลง รัฐจะแสวงหาอิทธิพลในต่างประเทศน้อยลง และการกระทำ (action) รวมถึงความทะเยอทะยานก็จะมีระดับต่ำลงเช่นกัน (Rose, 1998: 152)

อย่างไรก็ตามผลกระทบของการกระจายของอำนาจเชิงสัมพัทธ์ต่อรัฐไม่ได้มีความสมบูรณ์ หรือเป็นนัยนิยม (determinism) ดังที่กระแสดความคิดสังคมนิยมใหม่กล่าวอ้าง ทั้งนี้ ก็เพราะอนาธิปไตยระหว่างประเทศ (international anarchy) ไม่ได้มีสภาวะสงครามเลวร้าย หรือ ไม่เลวร้าย หากแต่มีความพัวพันไม่ชัดเจน (murky) และยากที่จะอ่านได้ถูกต้อง (Rose, 1998) ในแง่นี้ การจะเข้าใจปัจจัยเชิงระบบ หรือ ผลของการกระจายของอำนาจเชิงสัมพัทธ์ จำเป็นต้องพิจารณาว่าแรงกดดันเชิงระบบ (systemic pressure) หรือ แรงกดดันเชิงโครงสร้าง ซึ่งเกิดจากระบบระหว่างประเทศถูกทำความเข้าใจ (translate) ผ่านตัวแปรแทรกซ้อน (intervening variable) ที่ระดับหน่วย (unit level) อย่างไร ตัวแปรแทรกซ้อนนี้เองที่ทำหน้าที่ตีความและตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมภายนอก โดยกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ตัวแปรและกระบวนการนี้รวม ๆ ว่า “แนวส่งผ่าน” (transmission belt)

ตัวแปรแทรกซ้อนระดับหน่วยนี้ Rose (1998) เสนอไว้ 2 ตัวแปรด้วยกัน ได้แก่ 1. การรับรู้ภาพของผู้กำหนดนโยบาย (decision-makers' perceptions) และ 2. โครงสร้างภายในของรัฐ (domestic state structure) ในมุมมองของกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ นโยบายต่างประเทศของรัฐในการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมภายนอกจึงถูกจำกัดด้วยปัจจัยทั้งจากการเมืองระหว่างประเทศ และการเมืองภายในประเทศ

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ระบบระหว่างประเทศซึ่งมีโครงสร้างอนาธิปไตยมีลักษณะพัวพันไม่ชัดเจน จึงเป็นเรื่องยากที่รัฐ หรือ รัฐจะสามารถเข้าใจความจริง (reality) ของการเมืองระหว่างประเทศบนหลักวันต่อวัน (day-to-day basis) กระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่จึงหันไปพึ่งกับกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกในระดับหนึ่งว่า ปฏิสัมพันธ์ของรัฐในการเมืองระหว่างประเทศขึ้นอยู่กับผู้กำหนดนโยบายว่าเป็นผู้วางทิศทางในความสัมพันธ์ ที่กระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่เรียกว่า *Innenpolitik* หรือ *Innenpolitikers* ซึ่งมุ่งเน้นบทบาทของเหล่ารัฐบุรุษ (statesman) และการเมืองภายในเป็นสำคัญ ดังนั้น การรับรู้ของผู้มีส่วนในการกำหนดนโยบายเหล่านี้จึงมีความสำคัญยิ่ง

นโยบายต่างประเทศของรัฐในการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมภายนอกยังขึ้นอยู่กับโครงสร้างภายในของรัฐ ซึ่งหมายถึง ความสามารถของผู้กำหนดนโยบาย หรือ รัฐบาล ในการเข้าถึงและนำทรัพยากรอำนาจเชิงวัตถุของรัฐมาใช้ในกระบวนการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ ในแง่นี้อำนาจที่มีความสำคัญต่อนโยบายต่างประเทศ จึงเป็นอำนาจรัฐ (state power) ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของอำนาจของชาติ (national power) ที่รัฐบาลสามารถนำออกมาใช้เพื่อจุดประสงค์ตามที่ผู้กำหนดนโยบายต้องการได้ (Rose, 1998:161-163)

แม้กระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่จะให้ความสำคัญกับแนวส่งผ่าน หรือ ปัจจัยแทรกซ้อน แต่จำต้องตระหนักเสมอว่ากระแสความคิดนี้ รับสมมติฐานของกระแสความคิดสังคมนิยมใหม่ที่ถือว่าการกระจายของอำนาจเชิงสัมพันธ์ในระบบระหว่างประเทศมีความสำคัญเหนืออื่นใด (*primus inter pares*)

กล่าวโดยสรุป กระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ เป็นกระแสความคิดที่อยู่ตรงกลางระหว่างกระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกที่ให้ความสำคัญกับบริบทภายในและไม่ได้มุ่งแสวงหาคำอธิบายทั่วไป กับ กระแสความคิดสังคมนิยมใหม่ที่มุ่งเสนอกฎทั่วไปของการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งมีความเป็นศาสตร์และเป็นสากล ในแง่นี้ ทฤษฎีของกระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่จึงจัดเป็นทฤษฎีนโยบายต่างประเทศ เช่นเดียวกับกระแสความคิดสังคมนิยมดั้งเดิม ไม่ใช่ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

อนึ่ง การนำกระแสความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ไปประยุกต์ใช้สามารถทำได้หลากหลาย กล่าวคือ ในทางวิธีวิทยาผู้ศึกษาสามารถเลือกตัวแปรแทรกซ้อนที่เหมาะสมกับคำถามวิจัยของตนได้ ไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงตัวแปรที่วรรณกรรมต้นฉบับเสนอไว้แต่เพียงอย่างเดียว (Lindemann, 2014: 38) ตัวแปรแทรกซ้อนนี้มีนักวิชาการนำมาใช้อย่างหลากหลาย เช่น ความคิดภายในประเทศต่าง ๆ (domestic ideas) เป็นต้น (Kitchen, 2010) หรือ Lindemann (2014) ที่เสนอว่าตัวแปรแทรกซ้อนอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. โครงสร้างของรัฐ (state structure) ได้แก่ โครงสร้างเชิงองค์การ ความเป็นอิสระระหว่างรัฐ กับสังคม กระบวนการกำหนดนโยบาย ความมีประสิทธิภาพของการบริหารรัฐกิจ และความเปราะบางของระบบ

2. การแข่งขันภายใน (domestic competition) ได้แก่ ฉันทามติของชนชั้นขั้ว การแข่งขันระหว่างพรรคการเมือง การเลือกตั้ง การสนับสนุนและมติมหาชน และความเชื่อมั่นทางสังคม

3. การรับภาพ (perception) ได้แก่ การรับภาพการกระจายของอำนาจ และการรับภาพภัยคุกคาม

4. อัตลักษณ์ (identities) ได้แก่ ระบบความเชื่อความหมายของชนชั้นนำ ความคิด ชาตินิยม และอุดมการณ์สำหรับ Lindemann (2014) ตัวแปรแทรกซ้อนสองประเภทแรกเป็นตัวชี้วัดความสามารถ (ability) ของรัฐในการดำเนินนโยบาย นั่นก็คือ การเข้าถึงและการนำทรัพยากรมาใช้เพื่อบรรลุผลเชิงนโยบาย ในขณะที่ตัวแปรแทรกซ้อนสองประเภทหลังเป็นตัวชี้วัดความสมัครใจ (willingness) ของรัฐในการดำเนินนโยบาย จากที่กล่าวไปข้างต้นจะเห็นได้ว่าตัวแปรแทรกซ้อนอาจมีได้หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในการเลือกนำมาประยุกต์ใช้

บทสรุป

ตารางที่ 1 ตารางแสดงสาระสำคัญของกระแสความคิดสังคมนิยมแบบต่าง ๆ

กระแสความคิด	มุมมองต่อระบบระหว่างประเทศ	มุมมองต่อหน่วย	ตัวแปรตาม	ตรรกะเชิงปัจจัยภาพ
สังคมนิยมคลาสสิก	มีความสำคัญอยู่บ้าง	แตกต่าง	นโยบายต่างประเทศของรัฐ	การกระจายของอำนาจ หรือ การกระจายของผลประโยชน์ → นโยบายต่างประเทศ
สังคมนิยมใหม่	มีความสำคัญอย่างยิ่ง มีลักษณะต่อสู้แข่งขันและความไม่แน่นอน	ไม่มีความแตกต่าง	ผลลัพธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ	การกระจายของอำนาจ หรือ ขีดความสามารถเชิงสัมพัทธ์ (ตัวแปรอิสระ) → ผลลัพธ์ระหว่างประเทศ (ตัวแปรตาม)
สังคมนิยมคลาสสิกใหม่	มีความสำคัญน้อยของอนาธิปไตยเป็นตัวแปรที่มีความพหุมิตต่อผู้กำหนดนโยบาย	แตกต่าง	นโยบายต่างประเทศของรัฐ	การกระจายของอำนาจ หรือ ขีดความสามารถเชิงสัมพัทธ์ (ตัวแปรอิสระ) → การรับภาพของผู้กำหนดนโยบาย และ โครงสร้างภายในของรัฐ (ข้อจำกัดภายใน) (ตัวแปรแทรกซ้อน) → นโยบายต่างประเทศ (ตัวแปรตาม)

ที่มา: ดัดแปลงจาก Lobell et al. (2009: 20)

บทความนี้ได้นำเสนอทฤษฎีกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิก กระแสดความคิดสังคมนิยมใหม่ และกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ โดยชี้ให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของสังคมนิยมแต่ละ กระแสดความคิด (โปรดดู ตารางที่ 1) ซึ่งมีความเชื่อมโยงและมีได้แยกขาดออกจากกัน โดยเฉพาะกระแสดความคิดสังคมนิยมคลาสสิกใหม่ ที่รับเอาสมมติฐานของกระแสดความคิดสังคมนิยมที่มาก่อนหน้ามาประยุกต์เสนอกรอบการวิเคราะห์ใหม่ ๆ ที่พยายามปรับปรุงจุดบกพร่องที่เคยมีมา ดังนั้น การจะทำความเข้าใจกระแสดความคิดสังคมนิยมร่วมสมัยอย่าง สังคมนิยมคลาสสิกใหม่ จึงจำเป็นต้องย้อนกลับไปพิจารณาจุดเริ่มต้นและที่มาทางปัญญาและทฤษฎีอีกครั้งหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาต่างประเทศ

Dunne, Tim. (1998). **Inventing international society: A history of the English School.**

Basingstoke: Macmillan.

Jacobs, Andreas. (2014). "Realism." In **Theories of international relations**, 22-36. Edited by

Siegfried Schieder & Manuela Spindler. Abingdon: Routledge.

Jørgensen, Knud Erik. (2010). **International relations theory: A new introduction.** Basingstoke:

Palgrave Macmillan.

Kitchen, Nicholas. (2010). "Systemic pressures and domestic ideas: A neoclassical realist model of grand strategy formation." **Review of International Studies** 36, 1: 117-143.

Lindemann, Björn Alexander. (2014). **Cross-Strait relations and international organizations.**

Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Lobell, Steven E., Norrin M Ripsman, and Taliaferro, Jeffrey W. (2009). "Introduction." In

Neoclassical realism, the state, and foreign policy, 1-41. Edited by Steven E. Lobell,

Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro. Cambridge: Cambridge University Press.

Morgenthau, Hans J. (1946). **Scientific man vs. power politics.** Chicago, IL: University of

Chicago Press.

_____. (1951). **In defense of national interest: A critical examination of American foreign policy.** New York, NY: Alfred Knopf.

_____. (2006). **Politics among nations: The struggle for power and peace.** 7th ed.

New York, NY: McGraw-Hill.

Rose, Gideon. (1998). "Neoclassical realism and theories of foreign policy." **World Politics** 51,

1: 144-172.

Schörnig, Niklas. (2014). "Neorealism." In **Theories of international relations**, 37-55. Edited by

Siegfried Schieder & Manuela Spindler. Abingdon: Routledge.

- Walt, Stephen M. (2002). "The enduring relevance of the realist tradition." In **Political science: State of the discipline**, 197-234. Edited by Ira Katznelson and Helen V. Milner.
New York and London: W. W. Norton & Company.
- Waltz, Kenneth N. (1959). **Man, the state and war**. New York, NY: Columbia University Press.
- _____. (1979). **Theory of international politics**. Reading, MA: Addison-Wesley.